

ТОДОР
ЖИВКОВ

За хумора
и сатирата

ТОДОР
ЖИВКОВ

За хумора
и сатирата

Български писател
София 1983

Слово,
произнесено на срещата
с писатели
по случай завършването
на теоретичната конференция
по въпросите
на хумора и сатирата,
2 април 1974 година

Уважаеми другарки и другари,

Най-напред искам да ви изкажа благодарност за честта, която ми направихте, като се отзовахте на поканата за тази другарска среща на трапеза.

Не е прието на трапеза да се държат речи и да се говори много. Дори е досадно да се държат речи на трапеза и да се говори много. Но какво да се прави? Има хора, които са задължени да произнасят речи. На някои дори за това им плащат. (*Ожидание, смлх.*) Така че моля ви да ми влезете в положението.

Аз съм затруднен и от друго обстоятелство — че вземам думата, след като вие два дни сте говорили и не може да има съмнение, че по въпросите на хумора и сатирата вече всичко е казано. Не съм информиран в подробности, но оценката в най-общата информация, която получих за пет минути, е, че от гледна точка на обсъждането на проблемите ваната теоретична конференция е минала на високо равнище.

Излиза, че тази вечер съм поставен пред неизбежността или да повтора себе си с нещо вече казано от мен някога и някъде, или да повтора тези от вас, които са говорили на конференцията. Но такава е съдбата на последния оратор и аз не мога да я избягна.

Преди всичко искам да ви поздравя за успеха на проведената конференция, за високата принципност и за създадената творческа атмосфера при обсъждането на въпросите на развитието на хумора и сатирата, без които ние трудно можем

да си представим литературата и изкуството на сегашния етап от развитието на нашето общество.

Доколкото си спомням, такъв разговор за хумора и сатирата, и то, разбира се, не така обширен и задълбочен, имаше преди десет години. Самият този факт говори, че през един период от цели десет години ние на практика не сме дооценявали тези изключително важни жанрове на нашата литература и изкуство. И тази не особено ласкава констатация се отнася както до ръководството на Съюза на българските писатели, така и до другите творчески съюзи. Тя се отнася и до нас, до Централния комитет на партията. Да се надяваме, че сега, след теоретичната конференция, работите ще тръгнат още по-добре и ще се даде нов тласък на развитието на хумора и сатирата.

Разбира се, всеотрядният подем и развитието на хумора и сатирата в бъдеще се гарантират преди всичко от наличието на цяла плеяда талантиливи писатели, в това число и писатели — хумористи и сатирици. Имали сме и друг път поводи да споделяме мисли по безспорното становище, че човек, за да бъде писател, трябва преди всичко да има талант. Ако няма талант, нито господ, нито Централният комитет, нито някаква теоретична конференция могат да му помогнат. Хубавото е, че ние имаме десетки и десетки талантиливи писатели, които са доказали своите творчески възможности.

Струва ми се, че на конференцията е бил даден отговор на главния въпрос — какво представляват хуморът и сатирата в нашето общество, а така също от наши, марксистко-ленински позиции са разгледани проблемите, които стоят пред тях на сегашния етап.

Ще кажа нещо, което и друг път съм изтъквал. Никой не може да си представи развитието на социалистическото общество — и в миналото, и днес, и в бъдеще — без дейното участие на нашия творчески фронт, без неопенимата роля на литературата, изобразителното изкуство, музиката и т. н. Това е напълно понятно, защото дейците на литературата и изкуството не могат да бъдат безучастни зрители, когато се изгражда новият строй на социалната справедливост, на красотата и истинския хуманизъм. И този нов строй се изгражда не за шепс хора, а за милионите и от милионите като тяхно дело, като тяхна съдба. Тъкмо в такива исторически обстоятелства на прелом и на изграждане фронтът на литературата и изкуството добива изключително важно значение.

Дори един бегъл, бих казал, схематичен поглед върху изминалия досега път блестящо потвърждава тази мисъл. Ще се спра на основните периоди на нашето развитие след Девети септември 1944 година. Разбира се, тези периоди са твърде условни, но и безспорно характерни.

През първия период — непосредствено след победата на Девети септември — главната за-

дача бе да се укрепи народната власт, да се утвърди новото политическо ръководство на страната, да се укрепи диктатурата на пролетариата. Това беше тежка борба. Присъствието на Червената армия бе неопценимо историческо предимство, но и трудностите бяха колосални: и политическата област се решаваше съдбоносният въпрос „кой — кого“. Тогава всички наши писатели и творци на изкуството, които през тридесетте години работеха на фронта на партията, отново се хвърлиха с целия си жар, вложиха целия си талант и цялото си вдъхновение в решаването на тази главна задача. Нещо повече. Огромната част от творците в България, преобладаващата част от нашата художествена интелигенция тръгна с партията в борбата за утвърждаване на народната власт. Най-талантливите и най-преданите на своя народ, най-авторитетните и най-любимите сред всички трудови слоеве творци помогнаха на партията да реши голямата политическа и историческа задача. Създадени бяха произведения на литературата и на всички видове изкуства, които утвърждаваха в умовете и сърцата на милионите народната власт, великите начала на новия строй.

През втория период главна задача бе да се ликвидират класите и да се сложи завинаги край на експлоатацията на човек от човека. Трябваше да настъпваме не само в сферата на политическата надстройка, но и в областта на икономи-

ката. Разгърна се социалистическата индустриализация, извърши се преустройство на селското стопанство, мина в настъпление социалистическата културна революция. Мнозина от присъстващите си спомнят какво напрегнато и трудно време бе тогава. Отново бе поставен въпросът „кой — кого“, но вече в икономическия живот, където се посягаше на вековни устои, представи и чувства. И този път нашата литература и изкуство, целият творчески фронт бе на страната на диктатурата на пролетариата, на страната на партията и на нейните усилия да решава новата задача.

През този период бяха създадени големи произведения, които ще останат в историята на политическото и духовното развитие на народа ни. Да не говорим за всекидневните приноси на тези десетки и стотици творци, които отговориха с всеотдайност на обективните потребности на времето и оказаха неопценима помощ за изпълнението на главната задача тогава. Това бе задача, непосредствено свързана с борбата против вътрешните врагове, с борбата против външните врагове, с борбата за спечелване на широките народни маси.

Имаше ли през първия период — периода на установяване и утвърждаване на народната власт — противоречия в нашия живот? Имаше. И то какви! Главното противоречие бе между работническата класа, която завзе властта и укрепваше своята диктатура, и свалените от

власт буржоазни класи и реакционни сили в страната. Това бе противоречие между комунистическата партия и всички честни и предани народни сили, които тръгнаха с нея, от една страна, и, от друга страна — старото, продажното, противонародното, което продължаваше да се съпротивява.

Не е нужно да припомним всички онези дела, които нашата партия вдъхновяваше и подемаше при крайно сложна вътрешна и международна обстановка. Те са още пресни в паметта ни. Силата и историческото значение на българската литература и на българското изкуство в онези момент се коренят в съзнанието, с което творците подчиниха своя труд и своето вдъхновение на главната цел на революцията. Силата и историческото значение на създадените през този период произведения се обясняват именно с осъзнатия стремеж на техните творци да отразят главното противоречие на епохата, да го анализират всестранно и задълбочено в цялата му сложност, да отделят трайното от временното, да виждат живота и съдбите на хората в процес на непрестанно движение и развитие. В плетеницата от противоречия на епохата нашите писатели и творци на изкуството можаха да видят главното, определящото и да насочат усилията си преди всичко към неговото утвърждаване. И това беше важното.

Имаше ли противоречия през следващия период? Имаше. И то също така не по-малко слож-

на плетеница от противоречия. Главното противоречие обаче бе свързано със социалистическата реконструкция на икономиката и с ликвидирането на експлоататорските класи и класовата борба. Целият наш творчески фронт отново се подчини на тази задача и оказа огромна помощ на революцията, на партията, на народната власт. Сред сложността от противоречия, слабости и недостатъци от най-различен характер бе намерен път към основното историческо противоречие, от чието решаване зависеше съдбата на страната, съдбата на социализма в България. Появиха се произведения, които не само отразиха този сложен период от живота на народа, но и активно, с разбиране и талант съдействуваха за неговото идейно-художествено изясняване и преодоляване.

Следващият, трети период от нашето развитие е периодът на изграждане на развито социалистическо общество, в който се намираме сега. Този нов етап бе провъзгласен от Десетия конгрес и в новата програма на партията. Разбира се, това съвсем не значи, че на Десетия конгрес ние внезапно сме се сетили да провъзгласим този нов етап, да го декларираме и да го издигнем като лозунг. Предпоставките за пристъпване към изграждане на развито социалистическо общество се създаваха постепенно. И едва на Десетия конгрес и в Програмата на партията ние имахме обективни основания да заявим, че пристъпваме към изграждане на развито социалистическо

общество (или зряло социалистическо общество; Ленин го нарича и развито, и зряло, но разлика по същество няма).

Има ли противоречия през днешния период от нашето развитие? Има. И то не едно, две и три, а нова плетеница от противоречия. Има противоречия между достигнатия етап в нашето развитие и недостатъчната материално-техническа база, която трябва бързо да се развива и усъвършенствува; между сложните обществени процеси на съвременността и все още недостатъчно усъвършенствуваната система на организация и управление; между изискванията на научно-техническата революция и недостатъчната квалификация на труженика на социализма; между обективните условия на общественото развитие и нарастващата роля на субективния фактор. И така нататък. Освен редицата обективни противоречия има и субективни — резултат на лоша работа, на ниска дисциплина, на недостатъчно чувство за отговорност и т. н.

Следователно през настоящия период съществуват най-различни противоречия от обективен и субективен характер. Задачата на една марксистко-ленинска партия като нашата е да ги разкрива. И когато правилно ги разкрие — да начертае своя правилна политическа и всеотранна линия за тяхното преодоляване и за изграждането на новото общество.

Коя трябва да бъде главната задача при новата обстановка? Кое е основното, на което след-

ва да се подчини политиката на партията, нейната работа на всички сектори, дейността на целия наш идеологически и творчески фронт, в това число и литературата и изкуството?

На днешния етап в нашата страна не съществува противоречието от първия период, когато установявахме народната власт и укрепвахме диктатурата на пролетариата, която у нас имаше формата на народна демокрация. На днешния етап не съществува и противоречието от втория период, когато се решаваше въпросът „кой — кого“ в областта на основната сфера на всяко общество, включително и за социалистическото — в сферата на икономиката.

Главното през етапа на изграждане на развито социалистическо общество, на което ние трябва да подчиним всичко, това е грижата за човека. От него, от човека, гражданина, твореца, зависи построяването на новото общество. Той, човекът, сега е в центъра на всичко.

Не случайно след Десетия конгрес на партията ние проведохме Декемврийския пленум на ЦК с основна тема и съдържание — все по-пълното задоволяване на материалните и духовните потребности на трудещите се. Сега, когато осъществяваме решенията на Десетия конгрес и положенията на Програмата на партията, ние се стремим да вършим всичко в името на човека, за неговото издигане във всяко отношение.

Идеологическият фронт също не може да има друга цел освен човека и неговото идейно-по-

литическо, образователно, професионално, духовно, естетическо и пр. издигане. Човекът става и не може да не стане централна фигура и в произведенията на литературата и изкуството — така, както грижата за човека е централен въпрос в цялостната политика на партията. При това вече са създадени всички необходими предпоставки, за да може този въпрос да бъде поставен в цялата му пълнота и да бъде всестранно решаван.

У нас сега няма вече експлоататорски класи. Въпросът „кой — кого“ е решен както в областта на базата, така и в областта на надстройката. Решен е исторически, един път завинаги, и затова към него не се връщаме и няма защо да се връщаме. Неговото решение остава в историята.

Човекът е творец на зрялото социалистическо общество. Можем ли да изградим успешно в България (а това се отнася не само до България, но и до другите братски социалистически страни) това общество, ако пренебрегнем човека! Нужни са условия, за да се създаде нов тип човек — високообразован, културен, с комунистически добродетели и ясен марксистко-ленински светоглед. Това предполага цял спектър и от мероприятия за демократизиране на развитието ни. И тези мероприятия партията трябва да проведе. Тези въпроси стояха на Десетия конгрес, те са вписани в Програмата на партията, те са заложени в новата конституция, те са включени в решенията на всички последвали пленуми на Централния комитет.

Става дума не за някакъв абстрактен човек, за човека въобще, а за човека — труженик на социалистическото общество.

И тъкмо тук ние виждаме сега главната задача на литературата и изкуството. Те отново са призвани да изпълнят своя дълг като помощници на партията за осъществяването на нейната политика и на нейната генерална линия за изграждане на развито социалистическо общество в България.

Нужни са нови произведения, които да отразяват новите социални процеси, да поставят на разглеждане новите противоречия в действителността и в душевността на съвременника, да търсят и намират нови нравствени и психологически решения на конфликтите на развитието. Ние, партията, народът, очакваме от писателите да съдействуват за изграждане на новия човек и за утвърждаване на нови черти у него. При това не бива да се забравя, че този човек живее, труди се и се бори не в идеална среда, а в непримирима борба срещу трудностите, пречките и несполуките, срещу бюрократизма, равнодушието и безброй недъзи, които още виреят в нашето общество. Оттук произтича благородната задача на литературата — да съдействува за преодоляването на отрицателните явления и прояви, които забавят израстването на новия човек. Едновременно с това нашата литература има пред себе си перспективата — определящата и главна линия на социалистическото обществено развитие.

Когато очертавам периодите на нашето развитие след Девети септември и тяхната връзка с литературата, аз не бих искал някой да остане с погрешното впечатление, че тази връзка е механична, пряка и елементарна. Напротив, аз предупредих, че самите периоди представям схематично, условно, опростено. Правиля това за прегледност, за по-голяма яснота на примерите, за илюстрация на някои основни мисли. Всички добре знаем, че както общественото развитие, така и развитието на художествената литература и изкуството са неизмеримо по-сложни, по-обхватни, по-противоречиви и по-специфични по своята същност процеси. Но едновременно с това добре знаем, че художествената литература, независимо от своята специфика, е дело дълбоко партийно. Оттук следва, че и връзката на литературата с живота преминава през политиката на партията. Политиката на партията е онова естествено звено, което свързва литературата с живота, дава правилната насока и верния критерий на художественото изследване. И това е съвсем естествено, защото политиката на партията по своята същина е научно отражение на обективните потребности на общественото развитие, на неговите обективни закономерности през даден период.

Знам, че може да кажете: „Другарю Живков, защо ни говорите тези елементарни неща? Те са ни ясни. Цели два дни ние се занимавахме не с това, а с въпросите на хумора и сатирата!“

Но едновременно с това знам, че никога не е безполезно да се припомнят някои основни позиции, от които сме задължени винаги да тръгваме при решаването на всички конкретни и специфични въпроси.

Така стои и въпросът за хумора и сатирата, които имат такива дълголетни и бойни традиции в историческото развитие на нашия народ. Лично аз не зная дали има друг народ, у който хуморът и сатирата да са вкоренени толкова силно. Ние сме били петстотин години под чуждо иго, но хуморът у нашия народ се е запазил. И то хумор чист, целенасочен, мъдър и пестелив, трезв и многообразен. Чувството за смешното и опакото нашият народ винаги е съхранявал като свое достойние и оръжие. А и усетът към смешното и опакото е допринасял за съхраняването на самия народ. Това направление на мисленето и на чувствуването у българина се е формирало през дългите векове на една сложна и драматична историческа съдба. Такава е била тази историческа съдба, че самото съществуване на България се е налагало да минава през превратности, войни, междуособици и робства. Хуморът и сатирата, чудесната способност да се надсмиваш над враговете си, над собствените си недъзи са ни помогнали да оцелеем и при възможните най-лоши обстоятелства. Това качество се корени в безкомпромисната демократичност на нашия народ и е неотменима положителна черта в неговия национален характер.

Няма да е излишно, ако си припомним, че Пансий Хилендарски е не само народен будител и предвестник на борбата против поробителите, но и гневен сатирик. Спомнете си неговото: „О, неразумие и юроде, поради что се срамини да се наречеш българин и не четиш по свой язык и не думаш?“ Знаем хумора и сатирата на нашите възрожденци, насочени срещу потисниците, чорбаджииите, изедниците, срещу всички онези, които утежняваха положението на народа и спъваха неговата борба за национално освобождение.

Досега утвърждавахме, че Димитър Полянов е родоначалникът на пролетарската литература у нас. Струва си обаче да се помисли за новаторското дело на Георги Кирков — автора на „Дремиградски смешила“, на изключителни по идейна и художествена сила фейлетони, сатири и памфлети. Марксист, идеолог, първокласен публицист и талантлив писател с вродено чувство за хумор, блестящ оратор и пропагандист, Георги Кирков за първи път мобилизира всички български оръжия на хумора и сатирата под червеното знаме на научния социализъм. Наистина заслужава да се помисли за неговото предимство като основоположник на новата, социалистическа литература.

Известно е изказването на Димитър Благоев за Алеко Константинов, в което той дава висока оценка за таланта на хумористите и сатириците като за най-редкия талант във всяка литература. Благоев изтъква, че хумористите и сатириците

трябва внимателно да се отглеждат и подпомагат.

Повече от две десетилетия преди Девети септември (20-те и 30-те години) хуморът и сатирата безпощадно рушеха устоите на капиталистическия строй. В това бе тяхната сила, в това се състоеше тяхната помощ на партията, в това се изразяваше тяхното участие в борбата. Хуморът и сатирата на пролетариата от времето на Смирненски до Девети септември бяха насочени към разрушаване на всичко старо, реакционно, антинародно. Правилността на насоката на техния огън напълно се потвърди от революцията на Девети септември и имената на техните творци ще останат в историята. Може временно нещо да се позабрави, но историята нищо няма да забрави и рано или късно ще го отбележи. Ние обаче нищо не сме забравили. След победата нашата партия обгради с голямо внимание всички ония творци, които дадоха своя принос в борбата против капитализма и фашизма.

След Девети септември се създаде съвършено нова обстановка. От рушителна сила хуморът и сатирата трябваше да се превърнат в сила, която утвърждава новото и се бори срещу всичко, което му пречи да расте и да се развива. Това, което преди бе тяхна втора задача, един вид скритата цел на хумора и сатирата, сега става тяхна първа, главна задача. И не можеше да бъде иначе. През всичките периоди на обществено-политическия живот след револю-

цията, за които вече говорих, хуморът и сатирата бяха в помощ на партията. Като партия ние винаги сме подчертавали това. То е главното и от него трябва винаги да се изхожда, когато говорим за хумора и сатирата днес.

Има някои хора, които не дават и дума да се издума за утвърждаващата роля на хумора и сатирата. Но вие сте писатели и дейци на изкуството и по-добре от мен знаете историята на литературата и изкуството. Хуморът и сатирата са сектори, където е задължително силно да се любя и мрази. Най-големите сатирици пряко защитават най-светлите идеали на човечеството. И колкото по-силно и по-непоколебимо вярват в своя идеал, толкова по-силно и по-безпощадно изобличават мракобесите. Жизнерадостната и съзидателната сила на хумора и сатирата придобива за нас все по-голямо значение, защото не са се свършили на света нито мракобесите, нито черногледците, нито войнолюбците, нито антикомунистите. Смехът на българската социалистическа нация ще става все по-пълнокръвен, по-богат и по-уверен в своето превъзходство над всичко старо, назадничаво, реакционно.

На вашата конференция един другар е апелирал към мен да изпратя в качеството си на председател на Държавния съвет телеграма до всички редакции, издателства и други институти, с която да им наредя „да пускат сатира“! Аз благодаря на този другар. Наистина може би следва да изготвя такава телеграма. Затрудня-

вам се обаче с нейното редактиране. Затова моля за помощ. Кажете: как да я редактирам? (*Оживление.*) Ще ви бъда благодарен, ако ми помогнете. Ще внесе телеграмата в Политбюро и ако Политбюро реши (вярвам, че то ще реши), ще я изпратя. Защо да не я изпратя, ако това може да помогне!

Но защо се затруднявам в изготвянето и редактирането на такава телеграма?

Аз съм един от ръководителите на нашата партия, на нашата социалистическа държава, в която ръководна и направляваща сила е Българската комунистическа партия, и то в условията на изграждане на развито социалистическо общество. При това произлизам от работническата класа и съм неин кръвен представител. Същевременно аз съм председател на Държавния съвет на Народна република България.

Сега да вземем един президент на буржоазна държава, където комунистическата партия или е далече от положението на ръководеща сила, или изобщо е забранена. В такава капиталистическа държава, колкото ще да е буржоазно-демократична, управляват монополите. Тези, които стоят начело на държавата, или произлизат от средите на монополистите и са кръвни техни представители, или пък са верни служители на монополистите.

И така — как ще се разберем с подобен президент, как да направим такава телеграма, че и двамата да бъдем удовлетворени? (*Оживление.*)

Той няма да се радва на никаква победа на социализма, а аз ще се радвам на всяка победа на социализма. Аз ще се смея при всеки наш успех в строителството, а на него съвсем няма да му е до смях. Напротив, той ще се смее на неуспехите, душата му ще се радва на несполуките и слабостите ни.

Да вземем друг пример. На какво ще се смеят например другарката Сара Смедарчина и господин Ротшилд? Сара Смедарчина е звеноводка тютюнопроизводителка от Благоевградски окръг. Тези от вас, които присъствуваха на Националната партийна конференция, са я видели на трибуната и са чули нейното прекрасно изказване. А господин Ротшилд, както личи от името му, принадлежи към милиардерска фамилия и има интереси, съвсем различни от тези на другарката Смедарчина. Ясно е, че това, на което се радва другарката Смедарчина, никак няма да радва господин Ротшилд. Това, което другарката Смедарчина утвърждава, господин Ротшилд няма в никакъв случай да утвърждава. На това, за което тя би плакала, той ще се радва. И обратното.

Въобще по тези въпроси ние, българите, сме съвсем наясно. Още Христо Ботев писа на тази тема в своя „Смешен плач“. Става дума кой, над какво, защо и как се смее! Както и кой, над какво, защо и как плаче!

Виждале в каква трудна ситуация ме постави предложението да изпратя исканата телеграма

с две думи заветни: „Пускайте сатира!“, макар че по начало приемам предложението положително. *(Оживление.)*

След Априлския пленум на ЦК нашата партия, нейният Централен комитет, Политбюро, в това число позволявам си да зачисля и себе си, всички ние сме се отнасяли с внимание към творците. По-възрастните другарки и другари помнят какво беше у нас след Априлския пленум. Тогава се създаде обстановка, която сега не ни е ще да си спомняме. Какво направихме? Казахме: другарки и другари, трябва да се живее по закон божи и никакво отстъпление от закон божи! *(Оживление.)* Кой излезе прав? Партията или тези, които тогава се бяха надигнали? Партията излезе права. Това исторически се потвърди. Днес и децата го знаят.

Или да вземем контрареволуцията в Унгрия. Тогава също имаше едно надигане, включително и във вашите среди. Ние казахме: спокойствие, другарки и другари, дайте да живеем по закон божи! И партийната линия се потвърди. Контрареволуцията в Унгрия бе разгромена. С нана, а също и с ваша помощ.

Така бе и при чехословашката контрареволуция. Пак казахме: другарки и другари, дайте да живеем по закон божи! Кой излезе прав? Чехословашките контрареволуционери или ние? Ние излязохме прави.

Вие разбирате, че като казвам „закон божи“,

имама пред вид единствено верния марксистко-ленински път, по който вървим.

Трябва да кажем, че — за чест на нашата художествено-творческа интелигенция — у нас имаме изключително сплотен фронт. Даже ни завиждат. Нека да говорим открито. Навсякъде ни завиждат за нашата художествено-творческа интелигенция. Ние безкрайно много се радваме на това. И смятаме, че имаме основание да се радваме. И ваната последна конференция доказва на свой ред, че тази наша радост не е безпочвена. Тя е резултат на провежданата линия, на другарската взаимопомощ. През всичките тези години не само ние сме ви помагали, но и вие сте ни помагали да вървим напред. Именно в това е силата на нашето единство, на нашата монолитност. В това е гаранцията за бъдещите ни успехи.

Не бива хуморът и сатирата да се схващат като монопол на група творци. Ние уважаваме другарите, които работят във в. „Стършел“, всички, които работят в хумористично-сатиричния жанр. Ние уважаваме техния талант и напълно споделяме казаното от Димитър Благоев за таланта на хумориста и сатирика. Но от хумор и сатира се нуждае целият наш творчески фронт: киното, театърът, изобразителното изкуство, музиката и т. н. Хуморът и сатирата трябва да пронизват всички родове и жанрове на литературата и изкуствата. В такъв смисъл на думата казвам, че те не са и не могат да бъдат

монопол на ония творчески среди, които се занимават само с хумор и сатира.

Можем ли да си представим, че нашият народ ще живее, без да се смее? Можем ли да говорим, че той все повече и повече ще се издига като народ, без да се смее, без критика и без самокритика! Естествено, не можем. Ако някой смята, че може без смях, то нека отидат сред работниците, сред селяните-кооператори, сред строителите, сред народа! Хората се смеят, шегуват се и критикуват.

Липсата на чувство за хумор нашият народ разглежда като лично нещастие за отделния човек, а отсъствието на хумор и сатира — недъг на обществото. Ръмженето и опитите за преследване на хумора и сатирата са явления, зад които се крият липса на широта и дълбочина в мисленето, слабо образование, консерватизъм и догматично вкостеняване, равнодушие и неспособност за новаторски дела, неувереност в собствената си правда и т. н.

Ние, другари, не случайно издигнахме лозунга за по-тясно свързване на нашия творчески фронт с живота. Издигнахме този лозунг, за да подготвим творческия фронт за етапа, в който навлизаме — изграждането на развито социалистическо общество, където главният въпрос е грижата за човека, за неговото духовно и всеostrанно израстване. Затова казваме: нашия комунистически, нашия технически. С необразовани и некултурни хора не може да се изгражда нито со-

циализъм, нито комунизъм. И това е съвсем понятно.

Стъпките, които направихме за свързването на творческия фронт с живота, са радостни. Следва още един път да поздравим нашите творчески съюзи за постигнатите успехи, да поздравим писателите, художниците, кинодейците. Известно изоставане има в областта на музиката. Тук няма представители на музикалното изкуство и вярвам, че няма да им кажете. (*Оживление, Смех.*) Предстои среща с композиторите и аз открито ще им кажа, че при тях завои все още няма.

Да се спрем например на киното. Съответните съветски компетентни органи оценяват високо българската кинематография. Творбите на българската кинематография се посрещат добре и в други страни. Българската публика също си казва утвърдителната дума. Не смятам, че в тази област всичко е решено. Но очевидно е сложено началото на един етап, който обещава да бъде изключително плодотворен. И това е толкова по-радостно, като се има пред вид, че киното е синтетично изкуство и в него вземат участие и писатели, и режисьори, и артисти, и художници, и композитори.

Големи успехи бяха постигнати и в областта на изобразителното изкуство. Неотдавна имаше една статия във в. „Работническо дело“ (имам пред вид редакционната статия през февруари тази година), в която състоянието и проблемите

на изобразителното изкуство бяха поставени много добре; прекрасно и правдиво е казано в тази статия и за успехите, и за слабостите на изобразителното изкуство.

Да се спрем и на вашия сектор, на литературата. Излизат все повече и повече произведения. И сред тях — редица добри произведения. Всичко това е така, защото въпросът за направлението на съвременната литература е поставен правилно.

И понеже сме се събрали по повод обсъждането на хумора и сатирата, трябва да кажем, че няма сериозно произведение, в което да липсват хуморът и сатирата. Не би могло да бъде и друго, щом като има живот, има конфликти, героите преодоляват противоречия, сблъскват се характери. В едно истинско художествено произведение винаги са налице всички основни компоненти на художественото изследване на действителността. Такива основни компоненти са и хуморът, и сатирата, целият богат спектър на смеха — от добродушната шега и иронията до унищожителната сатира. Така че, както и wie сами знаете, хуморът и сатирата са навсякъде, във всички жанрове на литературата и във всички видове изкуства, във всяко истинско художествено творчество, в което е отразен животът и особено съвременният живот.

Хумор и сатира в различни форми има и при всички видове критика на съвременни недъзи в печата, радиото, телевизията. По едно време

идваха при мен другари и предупреждаваха, че например телевизията отивала много далеч в критиката си, че се увеличала и т. н. Аз им отговорих: няма нищо страшно, другари, от какво има да се боим! Хората знаят нашите слабости и без критиката по телевизията, без да им ги показваме на екрана. По-добре е всички да видят и чуят подобна критика, отколкото да шушукат и подхвърлят насаме. По-добре е, защото откритото показване на слабостите помага за тяхното преодоляване. Известно ви е какъв авторитет добиха тези разговори по телевизията с представители на отделни министерства. И с какъв интерес ги следят хората от цялата страна!

Следователно въпросът за хумора и сатирата е свързан с целия наш творчески и идеологически фронт. Тук е нашата сила. Това е широкото поле, на което ще проличат и ще се проявят талантите. Ако човек се свива и мърмори, че това не може да се критикува, че онова не може да се критикува, че това е опасно, а онова е още по-опасно, то какво ще се получи? Как да не може да се критикува?! Може и трябва да се критикува! Важното е от какви позиции се критикува и в името на какво се критикува. На нас не ни е нужна критика с две остриета. И друг път съм казал, че ни е нужна критика целенасочена, гравитивна и утвърждаваща. Социалистическият хумор и социалистическата сатира трябва да бъдат като хирургически нож — нож, който изрязва слабостите и недъзите, а не реже, където завърне

и каквото завърне; чисти и лекува, а не поразява обществения организъм.

В буржоазно-капиталистическите страни критикуват на пръв поглед по всички посоки и на всички стъпала на йерархията. Но я се опитайте да засегнете истинските управници, истинските господари — монополистите, да навлезете в подземията, където са тайните на буржоазно-монополистическата върхушка. Позволете си нещо подобно, и веднага ще вземат мерки срещу вас. Има безброй примери в това отношение. Братските комунистически партии в тези буржоазно-демократични страни са под постоянна угроза. И при всеки опит да се засегнат коренните интереси на монополистите върху комунистите се стоварва железният юмрук на официалната и неофициалната власт.

У нас монополисти няма. Партията и нейните органи са ръководната и направляваща сила в нашата страна — от долу до горе и от горе до долу. На вашата конференция един от съветските другари е говорил на тази тема — кой може да бъде критикуван — и много правилно е поставил въпроса.

Могат ли да бъдат критикувани отговорни другари? Могат. Вземете Министерския съвет. Когато аз бях председател на Министерския съвет преди няколко години, неговият състав бе един. Сега е съвсем друг. Ясно е, че някои хора са били неподходящи. Други отидоха на по-подходяща за тях работа. Бяха издигнати нови хора.

У нас това е процес. Процес закономерен и възходящ, защото в нашето общество действуват други сили, противоположни на силите в буржоазно-капиталистическото общество.

Лично аз не драматизирам нещата и не споделям такива оценки, че у нас едва ли не няма сатира, че няма комедия. Още преди десет години, на нашата първа среща, аз казах, доколкото си спомням, че на хумора и сатирата е дадена зелена улица. И никой не е угасявал светлината на зеления семафор. И хумор, и сатира, и комедия има и ще има. Няма никакво съмнение, че след вашата конференция ще се отиде още по-напред в това отношение.

Разбира се, за хумора и сатирата, за всички форми на острата и оздравителна критика е нужно да се създаде подходяща обществена атмосфера. Тя трябва да бъде създавана и утвърждавана от партията — като се започне от Централния комитет и се свърши с органите по места. Ние сме свидетели и аз вече споменах за това, че често се протестира при всяка критика. Кой ще се съгласи доброволно да го критикуват? Пак на първата среща преди десет години стана дума за тези критикувани, които протестират и при най-справедливата критика, които плашат с ЦК и се презастраховат. За партийната критика няма и не може да има забранени периметри. Плашат с ЦК тези, които се плашат за себе си, за собственото си място.

Напълно се солидаризирам с вашия подход

в работата на конференцията — да се използват максимално съществуващите условия в нашата страна, за да се разгърнат още по-широко хуморът и сатирата в изкуството. Това от своя страна ще даде тласък за развитието на критиката на недостатъците във всички други сектори. Това е в пълно съответствие с интересите на нашия социалистически строй, с традициите на нашата партия, със задачите пред нашия народ сега. Затова аз съм дълбоко удовлетворен от работата на проведената теоретична конференция по въпросите на хумора и сатирата и от нейните решения.

Още един път ви благодаря, че се отзовахте на поканата за тази среща.

Предлагам да вдигнем на здравица за вас, другарки и другари!

За нов подем в областта на хумора и сатирата!

Наздраве! *(Продължителни ръкопляскания.)*